

Original Article

Explaining Historical Identity and Cultural Landscape in Urban Tourism Development: A Case Study of Maragheh City

Roghayeh Saeedi¹ , Ali Azar*² , Karim Hosseinzadeh Dalir³ ¹ Department of Urban Planning, Marand., C. Islamic Azad University, Marand, Iran² Associate Professor, Department of Urban Planning and Architecture, Maragheh, C. Islamic Azad University³ Geography and Urban Planning Department, Marand, Islamic Azad University, Marand, Iran

Abstract

Introduction: Historical identity and cultural landscape are among the most fundamental components shaping tourists' experiences in historic cities. Any weakness in organizing these elements may lead to narrative discontinuity, visual fragmentation, and a decline in the overall quality of destination experience. Although Maragheh possesses valuable historical and cultural layers, the city faces a clear mismatch between the perceived importance of its identity-related elements and their actual performance within the urban environment. This gap is particularly evident in aspects such as the visual continuity of the historic fabric, interpretability of cultural markers, and the coherence of tourist pathways. Therefore, a systematic investigation of the role of historical identity and cultural landscape in the development of urban tourism in Maragheh is essential. This study aims to elucidate this role and to identify the managerial and planning priorities required to enhance tourist experience and strengthen the sense of place.

Materials and Methods: This study investigates the role of historical identity and cultural landscape in the development of urban tourism in Maragheh using a quantitative-exploratory approach. The study adopts an applied research approach and follows a descriptive-analytical design, aiming to identify perceptual dimensions influencing tourists' experiences through systematic data collection and statistical analysis. The statistical population includes tourists and visitors to historical areas of Maragheh. Because the exact population size was unknown, it was treated as infinite. Purposive sampling was adopted to ensure participation of individuals with direct experience of the historical urban fabric. The sample size was calculated using Cochran's formula for infinite populations, with a 95 percent confidence level, a margin of error of 0.05, and a variance ratio of $p = q = 0.5$, resulting in 384 respondents. Data were collected through a structured questionnaire developed based on internationally recognized indicators related to historical identity and cultural landscape. Content validity was evaluated and confirmed through expert judgment by specialists in tourism, urban planning, and cultural heritage. Reliability was assessed using Cronbach's alpha and composite reliability, with all values exceeding the acceptable threshold of 0.7. Data analysis was conducted in two stages. First, exploratory factor analysis was applied to identify latent constructs and assess relationships among variables. The Kaiser-Meyer-Olkin measure confirmed sampling adequacy, and Bartlett's test of sphericity indicated data suitability. Second, Importance-Performance Analysis was used to identify gaps between perceived importance and actual performance of key attributes. Statistical analyses were performed using SPSS.

Results and Discussion: The findings indicate that historical identity and cultural landscape constitute the most influential components shaping the tourism experience in Maragheh. EFA revealed a coherent and meaningful structure comprising indicators such as historical legibility, identity narrative, identity distinctiveness, landscape legibility, spatial narrative, visual coherence, quality of spatial experience, cultural engagement, destination image, and urban symbols. The IPA results demonstrated that, despite their high perceived importance, several indicators—including identity narrative, spatial narrative, identity distinctiveness, and urban signage—exhibited lower-than-expected performance and require urgent intervention. Conversely, indicators such as historical legibility, landscape legibility, destination image, and quality of spatial experience performed satisfactorily and should be maintained and strengthened.

Conclusion: The study concludes that successful tourism development in Maragheh depends on integrating historical identity and cultural landscape into a coherent, readable, and narrative-driven visitor experience. Enhancing visual coherence, redesigning the signage system, improving identity narratives, and enriching cultural engagement are essential priorities. Overall, the findings emphasize that coordinated management of identity and landscape components is vital to strengthening the city's tourism potential.

Keywords: Historical Identity; Cultural Landscape; Urban Tourism; Maragheh City

Citation: Saeedi, R., Azar, A. & Hosseinzadeh Dalir, K. (2026). Explaining Historical Identity and Cultural Landscape in Urban Tourism Development: A Case Study of Maragheh City. *Sustainable Development of Geographical Environment*: Vol. 7, No. 15, (38-53). <https://doi.org/10.48308/sdge.2026.242673.1283>

Received:28/11/2025

Revised:29/12/2025

Accepted:05/01/2026

* Corresponding Author's Email: azar164@yahoo.com

تبیین هویت تاریخی و منظر فرهنگی در توسعه گردشگری شهری: مطالعه موردی شهر مراغه

رقیه سعیدی^۱، علی آذر*^۲، کریم حسین زاده دلیر^۳

۱. گروه شهرسازی، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران
۲. دانشیار گروه شهرسازی و معماری، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران
۳. گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران

چکیده

مقدمه: هویت تاریخی و منظر فرهنگی از بنیادی‌ترین عناصر شکل‌دهنده تجربه گردشگران در شهرهای تاریخی به شمار می‌آیند و هرگونه ضعف در سازمان‌دهی آن‌ها می‌تواند به گسست روایی، ناپیوستگی بصری و افت کیفیت تجربه مقصد منجر شود. شهر مراغه، با وجود برخورداری از لایه‌های ارزشمند تاریخی و فرهنگی، با چالشی مواجه است که در آن میان «اهمیت ادراکی» عناصر هویتی و «کارکرد واقعی» آن‌ها در فضای شهری فاصله‌ای محسوس دیده می‌شود. این شکاف به‌ویژه در زمینه‌هایی همچون تداوم بصری بافت تاریخی، حضور مؤثر نشانه‌های فرهنگی و خوانایی مسیرهای گردشگری نمود بیشتری دارد. از این رو، بررسی نظام‌مند نقش هویت تاریخی و منظر فرهنگی در توسعه گردشگری شهری مراغه ضروری است. هدف پژوهش حاضر تبیین این نقش و تعیین اولویت‌های مدیریتی و برنامه‌ریزی لازم برای ارتقای تجربه گردشگران و تقویت هویت مکان است.

مواد و روش‌ها: پژوهش حاضر با هدف تبیین نقش هویت تاریخی و منظر فرهنگی در توسعه گردشگری شهری مراغه و با بهره‌گیری از رویکرد کمی - اکتشافی انجام شده است. این تحقیق از نظر ماهیت کاربردی و از حیث روش، توصیفی - تحلیلی است و تلاش می‌کند سازه‌های ادراکی مؤثر بر تجربه گردشگران را بر اساس داده‌های میدانی معتبر و تحلیل‌های آماری قابل اتکا شناسایی و تبیین کند. جامعه آماری پژوهش شامل گردشگران و بازدیدکنندگان فضاهای تاریخی شهر مراغه است که با توجه به نامشخص بودن حجم واقعی جامعه، به‌صورت نامحدود در نظر گرفته شد. نمونه‌گیری به روش هدفمند انجام گرفت تا تنها افرادی وارد مطالعه شوند که تجربه حضور در بافت تاریخی شهر را داشته باشند و بتوانند ارزیابی معتبری از مؤلفه‌های هویتی و منظر فرهنگی ارائه دهند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران برای جوامع نامحدود، با سطح اطمینان ۹۵ درصد، خطای مجاز ۰.۰۵ و نسبت واریانس $p=q=0.5$ ، برابر با ۳۸۴ نفر تعیین شد. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌ای ساخت‌یافته بود که بر اساس شاخص‌ها و ابعاد معتبر بین‌المللی مرتبط با هویت تاریخی و منظر فرهنگی طراحی شد. روایی محتوایی پرسشنامه از طریق نظرخواهی از متخصصان حوزه گردشگری، طراحی شهری و میراث فرهنگی تأیید گردید. پایایی ابزار با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی ارزیابی شد که مقادیر به‌دست‌آمده همگی بیش از ۰/۷ بودند و از اعتمادپذیری مناسب ابزار حکایت دارند. تحلیل داده‌ها در دو مرحله انجام شد. ابتدا تحلیل عاملی اکتشافی به‌منظور شناسایی سازه‌های پنهان و روابط میان متغیرها اجرا گردید. در ادامه، تحلیل اهمیت-عملکرد برای تعیین شکاف میان اهمیت ادراکی و عملکرد مؤلفه‌ها به کار رفت. کلیه تحلیل‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد و نتایج مبنای ارائه اولویت‌های مدیریتی و راهبردهای پیشنهادی قرار گرفت.

نتایج و بحث: یافته‌های پژوهش نشان داد هویت تاریخی و منظر فرهنگی مهم‌ترین عوامل شکل‌دهنده تجربه گردشگران مراغه هستند و ساختاری یکپارچه مبتنی بر خوانایی تاریخی، روایت هویتی، انسجام بصری، تمایز هویتی، کیفیت تجربه فضا و نمادهای شهری ایجاد می‌کنند. نتایج تحلیل اهمیت-عملکرد نشان داد بسیاری از این شاخص‌ها، با وجود اهمیت بالا، از عملکرد مطلوب برخوردار نیستند و به‌ویژه روایت هویتی، روایت فضایی، تمایز هویتی و نشانه‌گذاری شهری نیازمند اقدام فوری‌اند. در مقابل، خوانایی تاریخی، خوانایی منظر و تصویر مقصد عملکرد قابل‌قبولی دارند. این یافته‌ها تأکید می‌کند که توسعه گردشگری مراغه مستلزم سازمان‌دهی روایت‌محور و منسجم عناصر هویتی و منظر است.

نتیجه‌گیری: نتیجه‌گیری پژوهش نشان می‌دهد توسعه گردشگری شهری مراغه زمانی حاصل می‌شود که هویت تاریخی و منظر فرهنگی در قالب روایتی یکپارچه، خوانا و منسجم سامان یابند. تقویت انسجام بصری، بازطراحی نظام نشانه‌گذاری، ارتقای کیفیت روایت هویتی و بهبود تجربه فرهنگی گردشگران از ضرورت‌های اصلی هستند. نتایج تأکید می‌کند که موفقیت برنامه‌ریزی گردشگری در مراغه وابسته به مدیریت هماهنگ عناصر هویتی و منظر و بازنمایی آن‌ها در چارچوب تجربه‌ای منسجم است.

واژه‌های کلیدی: هویت تاریخی، منظر فرهنگی، گردشگری شهری، شهر مراغه.

استناد: سعیدی، ر.، آذر، ع. و حسین زاده دلیر، ک.، ۱۴۰۴. تبیین هویت تاریخی و منظر فرهنگی در توسعه گردشگری شهری: مطالعه موردی شهر مراغه، توسعه پایدار محیط جغرافیایی: دوره ۷، شماره ۱۵، زمستان ۱۴۰۴، (۳۸-۵۳). <https://doi.org/10.48308/sdge.2026.242673.1283>

پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۱۵

بازنگری: ۱۴۰۴/۱۰/۰۸

دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۰۷

* رایانامه نویسنده مسئول: azar167@yahoo.com

مقدمه

تحولات شتابان شهری در دهه‌های اخیر، هم‌زمان با گسترش گردشگری شهری، ضرورت بازخوانی میراث تاریخی و منظرهای فرهنگی را به‌عنوان بنیان‌های هویت‌بخش حیات شهری دوجندان کرده است (Zeynali Azim et al., 2024). در ادبیات معاصر شهرسازی، شهرها صرفاً مجموعه‌ای از ساختارهای کالبدی تلقی نمی‌شوند، بلکه به‌مثابه قلمروهایی از معنا، تجربه و روایت‌های فضایی فهم می‌گردند که کیفیت این روایت‌ها می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در جذابیت گردشگری ایفا کند (Cranmer et al., 2023). به‌ویژه در شهرهایی که دارای لایه‌های تاریخی و فرهنگی پرنسب هستند، هویت تاریخی و منظر فرهنگی به‌عنوان منابع راهبردی توسعه گردشگری شناخته می‌شوند (Song et al., 2025). با وجود این، تجربه بسیاری از شهرهای تاریخی نشان می‌دهد که وجود ظرفیت‌های میراثی به‌تنهایی تضمین‌کننده موفقیت گردشگری نیست. آنچه گردشگری شهری را فعال یا ناکارآمد می‌سازد، نحوه ادراک، خوانش و تجربه این عناصر از سوی گردشگران است؛ امری که به انسجام فضایی، خوانایی منظر، روایت‌پذیری فضا و عملکرد واقعی عناصر هویتی در بستر شهری وابسته است (Sami et al., 2023؛ Wu et al., 2025). در این چارچوب، تمرکز صرف بر حفاظت کالبدی یا معرفی کلی میراث تاریخی، بدون ارزیابی داده‌محور از کارکرد ادراکی و عملکردی این عناصر، می‌تواند به تصمیم‌گیری‌های غیر اثربخش در برنامه‌ریزی گردشگری منجر شود (Kalla and Metaxas, 2024). شهر مراغه با برخورداری از مجموعه‌ای متنوع از آثار تاریخی، منظرهای فرهنگی، نشانه‌های شهری و روایت‌های تاریخی، از جمله شهرهای واجد ظرفیت بالای گردشگری فرهنگی در ایران به‌شمار می‌آید. با این حال، علی‌رغم این غنای میراثی، توسعه گردشگری شهری در مراغه تاکنون نتوانسته است به سطحی متناسب با ظرفیت‌های موجود دست یابد؛ مسئله‌ای که بخشی از آن به‌نوبت شواهد کمی و تحلیل‌های نظام‌مند درباره نقش واقعی عناصر هویتی در تجربه گردشگران بازمی‌گردد (Sarvar et al., 2024). در عمل، بسیاری از تصمیم‌ها و مداخلات گردشگری در این شهر، بر پایه برداشت‌های کلی، اولویت‌گذاری‌های ذهنی یا رویکردهای غیر داده‌محور انجام شده‌اند.

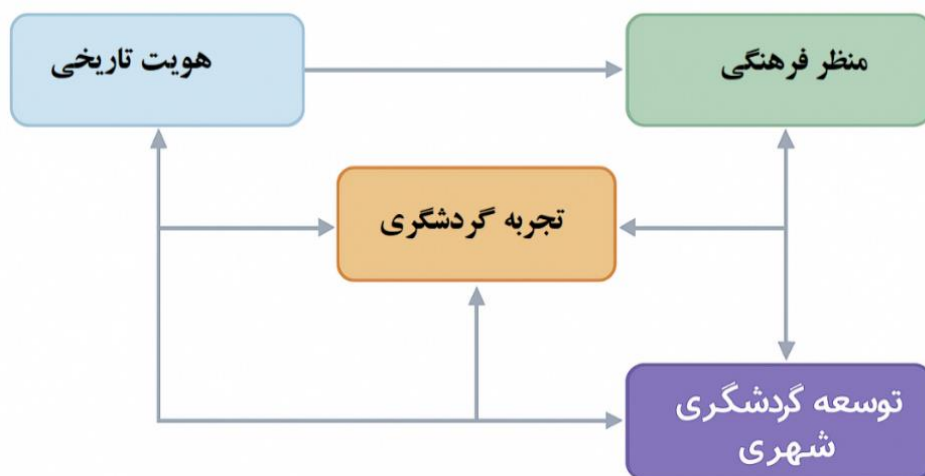
ادبیات نظری هویت شهری نشان می‌دهد که هویت تاریخی زمانی می‌تواند به‌عامل مؤثر در گردشگری تبدیل شود که لایه‌های حافظه جمعی، نشانه‌های معنادار و روایت‌های فضایی آن، در تجربه ادراکی گردشگران فعال شوند (Torabi et al., 2025؛ Varesi et al., 2023؛ Zumbrunn et al., 2025). به‌طور مشابه، منظر فرهنگی شبکه‌ای از روابط کالبدی، بصری و معنایی است که شهر را به «متنی قابل تفسیر» برای گردشگر تبدیل می‌کند (Jiang and Liu, 2024؛ Soleimani and Fanni, 2021). کیفیت تصویر مقصد، میزان خوانایی فضا، انسجام منظر و حضور نمادها و نشانه‌های هویت‌بخش، همگی در شکل‌گیری تجربه گردشگری نقش دارند (Rozman Cafuta, 2022؛ Guo et al., 2025؛ Patria et al., 2024). با این حال، مطالعات اخیر تأکید می‌کنند که اهمیت ادراکی عناصر هویتی لزوماً با عملکرد واقعی آن‌ها در تجربه گردشگر هم‌راستا نیست. برخی عناصر ممکن است از نظر گردشگران بسیار مهم تلقی شوند، اما در عمل به دلیل ضعف در خوانایی، دسترس‌پذیری، روایت‌پذیری یا مدیریت فضایی، عملکردی پایین داشته باشند؛ وضعیتی که در ادبیات جدید با عنوان «شکاف اهمیت-عملکرد» مورد توجه قرار گرفته است (Rosário et al., 2024؛ Cao et al., 2025). نادیده گرفتن این شکاف، موجب تخصیص نادرست منابع، اولویت‌گذاری اشتباه پروژه‌ها و کاهش اثربخشی سیاست‌های گردشگری می‌شود.

بر این اساس، مسئله اصلی پژوهش حاضر، فقدان یک ارزیابی داده‌محور و نظام‌مند از رابطه میان هویت تاریخی، منظر فرهنگی و عملکرد واقعی آن‌ها در تجربه گردشگری شهر مراغه است. به‌طور مشخص، هنوز روشن نیست کدام عناصر هویتی و منظر از دید گردشگران دارای اهمیت بالاتر هستند، عملکرد واقعی آن‌ها در فضا چگونه است، و کدام مؤلفه‌ها نیازمند تقویت، بازآفرینی یا مداخله هدفمند می‌باشند. این خلأ پژوهشی، ضرورت به‌کارگیری رویکردهای کمی اکتشافی و مدل‌های تحلیلی مانند تحلیل اهمیت-عملکرد را برجسته می‌سازد. در همین راستا، پژوهش حاضر با تمرکز بر هویت تاریخی و منظر فرهنگی شهر مراغه، و با بهره‌گیری از رویکرد تحلیل اهمیت-عملکرد، در پی شناسایی، اولویت‌بندی و

تحلیل شکاف میان اهمیت ادراکی و عملکرد واقعی عناصر هویت‌بخش در گردشگری شهری است. هدف تحقیق، ارائه چارچوبی داده‌محور برای تصمیم‌گیری آگاهانه در حوزه برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری شهری است؛ چارچوبی که بتواند به‌صورت مشخص نشان دهد کدام مؤلفه‌ها نقش کلیدی دارند، کدام بخش‌ها نیازمند مداخله فوری هستند و چگونه می‌توان با تقویت روایت‌پذیری، انسجام منظر و بازنمایی هویت تاریخی، تجربه گردشگران را ارتقا داد.

جدول ۱. متغیرهای مستخرج از مبانی برای بررسی (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

بُعد	شاخص	زیرشاخص	منبع
هویت تاریخی	خوانایی تاریخی	وضوح نشانه‌های تاریخی	Torabi et al., 2025
	روایت هویتی	روایت‌پذیری عناصر تاریخی	Jiang and Liu, 2024
		پیوستگی روایت تاریخی	Patria et al., 2024
	تمایز هویتی	یکتایی بصری	Rozman Cafuta, 2022
تمایز بصری بافت تاریخی		Guo et al., 2025	
منظر فرهنگی	خوانایی منظر	خوانایی مسیرهای گردشگری	Jiang and Liu, 2024
	روایت فضایی	مسیرهای قابل تفسیر	UNESCO-UN Tourism-UN-Habitat, 2024-2025
		توالی تجربه‌محور فضاها	Song et al., 2025
	انسجام بصری	پیوند میان روایت‌ها	Patria et al., 2024
تجربه گردشگری شهری	کیفیت تجربه فضا	یکتایی بصری شهر	Guo et al., 2025
		هماهنگی عناصر طبیعی-مصنوع	Rozman Cafuta, 2022
	درگیری فرهنگی	کیفیت فضاهای عمومی	Rozman Cafuta, 2022
		سهولت حرکت در فضا	Jiang and Liu, 2024
نمادها و نشانه‌های شهری	تصویر مقصد	مشارکت گردشگر در فعالیت‌ها	Kalla, 2024
	نمادهای شهری	احساس ارتباط با فرهنگ محلی	Song et al., 2025
		شکل‌گیری تصویر مثبت مقصد	Patria et al., 2024
	نمادها و نشانه‌های شهری	نمادها و نشانه‌های شهری	هویت بصری مقصد
نمادها و نشانه‌های شهری	نشانه‌گذاری فضا	نمادهای هویت‌بخش	Guo et al., 2025
		قابلیت انتقال معنای فرهنگی	Patria et al., 2024
	یکتایی مسیر	نقاط عطف و نشانه‌های بصری	Jiang and Liu, 2024
		خوانایی مسیرهای تاریخی	UNESCO, 2025
		یکتایی تصویری مسیرها	Guo et al., 2025
		تشخیص‌پذیری ورودی‌ها	Rozman Cafuta, 2022

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

مرور پیشینه داخلی و خارجی نشان می‌دهد که عناصر هویت تاریخی، کیفیت منظر فرهنگی، نمادهای شهری، تصویر ذهنی گردشگران و شیوه‌های بازآفرینی فرهنگ‌مبنا، مهم‌ترین عوامل مؤثر بر شکل‌گیری جذابیت گردشگری در بافت‌های تاریخی هستند. پژوهش‌های ایرانی بیشتر بر بازآفرینی بافت‌های تاریخی، نقش نمادها، ارزش‌های فرهنگی و تصویر ذهنی گردشگران تمرکز داشته‌اند و مطالعات خارجی نیز بر درک منظر فرهنگی، تفاوت برداشت کاربران، تحلیل اهمیت-عملکرد، و پیوند میان هویت فضا و تجربه گردشگر تأکید کرده‌اند. با وجود این، هیچ‌یک از پژوهش‌های مرور شده ترکیب هم‌زمان هویت تاریخی + منظر فرهنگی + تحلیل اهمیت-عملکرد را در قالب یک مدل داده‌محور برای یک شهر تاریخی ایرانی بررسی نکرده‌اند. نوآوری اصلی تحقیق حاضر در این است که برای نخستین بار نقش هویت تاریخی و منظر فرهنگی مراغه را با رویکردی تلفیقی و مبتنی بر داده‌های واقعی ارزیابی می‌کند و با استفاده از تحلیل شکاف میان «اهمیت» و «عملکرد»، حوزه‌های اولویت‌دار در توسعه گردشگری شهری را شناسایی می‌نماید. این پژوهش خلأ موجود در ادبیات را با ارائه یک چارچوب تحلیلی یکپارچه پر می‌کند و می‌تواند مبنای تصمیم‌گیری دقیق‌تری برای مدیریت گردشگری شهرهای تاریخی باشد.

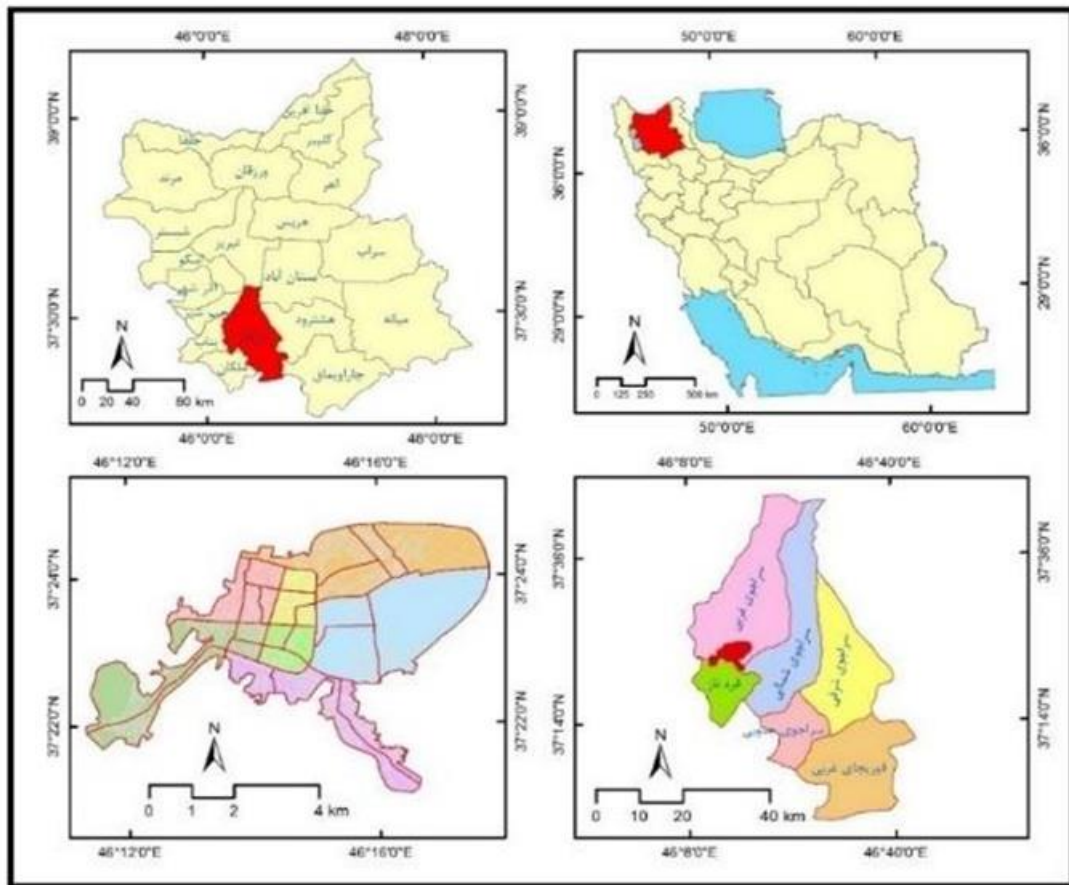
مواد و روش‌ها

محدوده مورد مطالعه

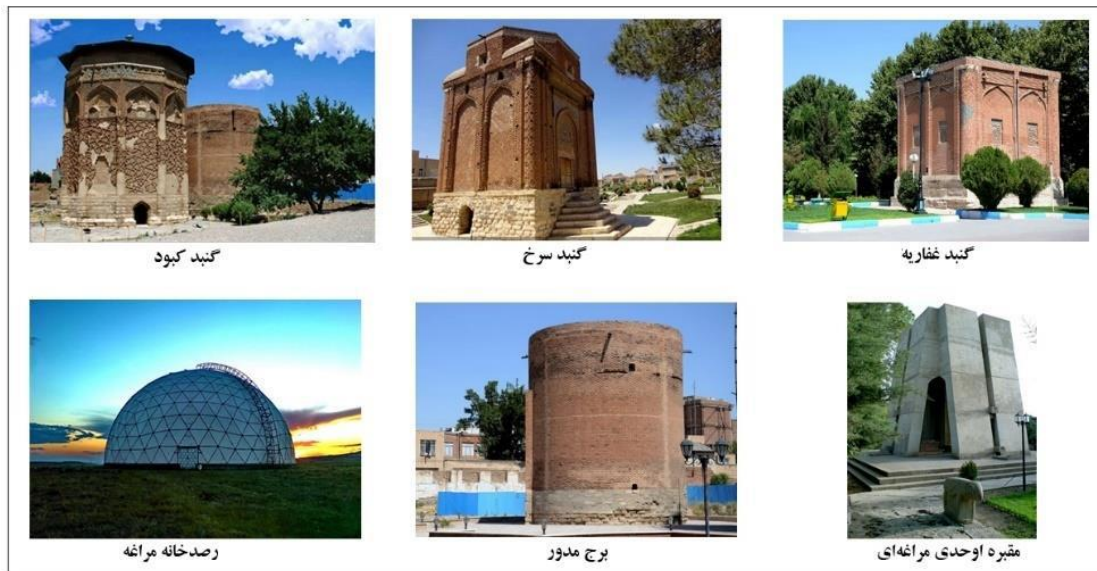
شهر مراغه یکی از کهن‌ترین و شاخص‌ترین کانون‌های فرهنگی و تاریخی شمال غرب ایران است که در دامنه‌های جنوبی کوه سهند و در امتداد رودخانه صوفی‌چای شکل گرفته و به دلیل لابه‌های مترکم تاریخی، معماری اصیل و منظر طبیعی، همواره به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مقصدهای گردشگری فرهنگی و شهری منطقه شناخته شده است. بر اساس سرشماری رسمی سال ۱۴۰۰، جمعیت شهر ۲۰۱۵۴۵ هزار نفر گزارش شده و مساحت آن در حدود ۲۶ تا ۳۴ کیلومتر مربع برآورد می‌شود؛ شهری با مقیاس متوسط که ترکیب متعادلی از بافت کهن، محلات سنتی، بازار تاریخی و عرصه‌های توسعه‌یافته معاصر را در خود جای داده است. هسته تاریخی مراغه، که محدوده اصلی بررسی در این پژوهش را تشکیل می‌دهد، بخش قابل توجهی از آثار شاخص دوره‌های سلجوقی، ایلخانی و تیموری را در خود جای داده و به سبب پیوستگی فضایی، تنوع کالبدی و خوانایی بالای عناصر تاریخی، بستری مناسب برای مطالعه نقش هویت تاریخی و منظر فرهنگی در تجربه گردشگری شهری فراهم کرده است (Saeedi and Azar, 2022).

در شهر مراغه، مجموعه‌ای از مهم‌ترین آثار تاریخی و فرهنگی شهر قرار دارد که از جمله می‌توان به رصدخانه مراغه یکی از برجسته‌ترین مراکز علمی جهان اسلام، گنبد سرخ و گنبد کبود نمونه‌های ممتاز معماری دوره سلجوقی و ایلخانی، گنبد غفاریه، معبد مهر (میترا) بازار تاریخی مراغه با حجره‌ها و راسته‌های فعال، محلات قدیمی با ساختار ارگانیک و برج‌ها و آرامگاه‌های دوره ایلخانی اشاره کرد. این محدوده، به‌عنوان هسته تاریخی شهر، دارای بالاترین تراکم نشانه‌های فرهنگی، روایت‌های تاریخی و عناصر منظرین است؛ عناصری که ادراک گردشگران را شکل می‌دهند و نقش بنیادینی در هویت‌بخشی به شهر دارند. وجود ترکیب چندلایه‌ای از آثار معماری، فضاها، مذهبی، راسته‌بازارها، مسیرهای پیاده‌محور، نشانه‌های شهری و مناظر طبیعی پیرامونی، این محدوده را به نمونه‌ای ممتاز از منظر فرهنگی شهری تبدیل کرده است که امکان بررسی هم‌زمان «هویت تاریخی» و «تجربه گردشگری» را فراهم می‌کند (Sarvar et al, 2024).

انتخاب این محدوده برای پژوهش از آن‌رو اهمیت دارد که شکاف معناداری میان ظرفیت‌های بالقوه گردشگری و عملکرد واقعی مدیریتی آن مشاهده می‌شود؛ به‌گونه‌ای که با وجود ارزش بالای تاریخی و فرهنگی، تجربه گردشگری در برخی بخش‌ها از انسجام کافی برخوردار نیست و درک اهمیت-عملکرد عناصر هویتی می‌تواند مبنای برنامه‌ریزی علمی برای ارتقای گردشگری شهری باشد. بنابراین، محدوده تاریخی مراغه نه تنها به‌لحاظ غنای میراثی و منظر فرهنگی، بلکه از نظر امکان سنجش ادراک گردشگران و اولویت‌بندی مداخله‌ها، بهترین عرصه برای تحلیل نقش هویت تاریخی و منظر فرهنگی در توسعه گردشگری شهری محسوب می‌شود.

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی شهر مراغه (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

شکل ۳. نمونه‌ای از جاذبه‌های گردشگری شهر مراغه (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

روش پژوهش

روش تحقیق حاضر با هدف تبیین نقش هویت تاریخی و منظر فرهنگی در توسعه گردشگری شهری مراغه بر مبنای رویکرد کمی - اکتشافی طراحی شده است و تلاش می‌کند سازه‌های ادراکی مؤثر بر تجربه گردشگران را با اتکا بر داده‌های

میدانی و تحلیل‌های آماری معتبر بازشناسی کند. این مطالعه از نوع کاربردی است و ماهیت آن توصیفی - تحلیلی است؛ به‌گونه‌ای که استخراج الگوهای نظری، سنجش روابط میان متغیرها و تعیین اولویت‌های مدیریتی، هم‌زمان و در پیوند با یکدیگر انجام می‌شود. جامعه آماری شامل گردشگران و بازدیدکنندگان فضاهای تاریخی مراغه است که به علت نامشخص بودن حجم واقعی جامعه، به صورت نامحدود در نظر گرفته شد و نمونه‌گیری به شیوه هدفمند انجام گرفت تا تنها افرادی وارد تحلیل شوند که تجربه واقعی حضور در بافت تاریخی شهر را داشته باشند. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران برای جوامع نامحدود با سطح اطمینان ۹۵ درصد، مقدار بحرانی ۱/۹۶، خطای مجاز ۰/۰۵ و نسبت واریانس $p=q=0.5$ استفاده شد و حجم نمونه برابر با ۳۸۴ نفر برآورد گردید. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌ای بود که بر اساس شاخص‌ها و زیرشاخص‌های استخراج‌شده از منابع معتبر بین‌المللی طراحی شد و روایی محتوای آن با نظر متخصصان حوزه گردشگری، طراحی شهری و میراث فرهنگی تأیید گردید. همه گویه‌ها با مقیاس لیکرت پنج‌درجه‌ای سنجیده شدند و پایایی ابزار از طریق آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی بررسی شد که مقادیر به‌دست‌آمده همگی بالاتر از سطح قابل قبول ۰/۷ بودند و نشان‌دهنده اعتمادپذیری ابزار بودند.

تحلیل داده‌ها در دو مرحله انجام شد. در مرحله نخست، تحلیل عاملی اکتشافی برای شناسایی سازه‌های پنهان و تعیین الگوی همبستگی میان متغیرها به کار رفت. برای بررسی کفایت نمونه‌گیری از شاخص KMO و برای معناداری ساختار همبستگی‌ها از آزمون بارتلت استفاده شد و تنها عاملی که دارای مقدار ویژه بالاتر از یک و بار عاملی بیش از ۰/۴ بود در مدل نهایی نگه‌داری شد. مرحله دوم به تحلیل اهمیت-عملکرد اختصاص پیدا کرد تا شکاف میان «اهمیت ادراکی» و «عملکرد واقعی» عوامل مرتبط با هویت تاریخی، منظر فرهنگی، تجربه گردشگری و نمادهای شهری مشخص شود. در این مرحله، میانگین اهمیت و عملکرد هر شاخص محاسبه و در ماتریس چهارخانه اهمیت-عملکرد^۱ جایگذاری شد تا مشخص شود کدام عوامل نیازمند اقدام فوری، کدام موارد نیازمند نگهداشت و کدام موارد دارای اولویت کمتر هستند. این ترکیب روشی موجب می‌شود پژوهش علاوه بر استخراج ساختار نظری، قابلیت ارائه راهبردهای عملی و مبتنی بر شواهد را نیز داشته باشد.

تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد و برای ترسیم ماتریس اهمیت-عملکرد از SPSS استفاده گردید. نرمال بودن داده‌ها، کفایت نمونه‌گیری، معناداری همبستگی‌ها و پایایی سازه‌ها در این فرایند کنترل شد تا صحت نتایج تضمین شود. کلیه مراحل گردآوری داده رعایت شد و داده‌ها تنها برای اهداف علمی مورد استفاده قرار گرفت. در مجموع، روش تحقیق حاضر با تلفیق استخراج سازه‌ها (EFA) و اولویت‌بندی راهبردی (IPA)، چارچوبی منسجم و داده‌محور ارائه می‌کند که می‌تواند در تحلیل نقش هویت تاریخی و منظر فرهنگی در توسعه گردشگری شهری مراغه، هم در سطح نظری و هم در سطح مدیریتی، نتایجی معتبر و قابل استناد به دست دهد.

نتایج و بحث

جدول ۲. آمار توصیفی پاسخگویان (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

ویژگی	تعداد	درصد
مرد	۲۰۸ نفر	۵۴
زن	۱۷۶ نفر	۴۶
جنسیت		
۱۸ تا ۲۹ سال	۱۰۸ نفر	۲۸
۳۰ تا ۴۹ سال	۱۸۱ نفر	۴۷
۵۰ سال و بیشتر	۹۵ نفر	۲۵
سن پاسخ‌گویان		
دیپلم	۶۵ نفر	۱۷
کارشناسی	۱۵۸ نفر	۴۱
کارشناسی ارشد	۱۱۹ نفر	۳۱

۱۱	۴۲ نفر	دکتری
تحصیلات		
۴۶	۱۷۶ نفر	اولین بار سفر
۳۲	۱۲۳ نفر	دو تا سه بار
۲۲	۸۵ نفر	بیش از سه بار
میزان تعداد سفر به شهر مراغه		
۵۷	۲۱۹ نفر	گردشگری تاریخی - فرهنگی
۲۶	۱۰۰ نفر	طبیعت گردی
۱۷	۶۵ نفر	زیارتی / خانوادگی
هدف گردشگری		

بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی گردشگران نشان می‌دهد که از میان ۳۸۴ نفر پاسخ‌گو، ترکیب جنسیتی نسبتاً متعادل است؛ به طوری که ۵۴٪ معادل ۲۰۸ نفر مرد و ۴۶٪ برابر ۱۷۶ نفر زن هستند. این الگو بیانگر مشارکت نسبتاً برابر دو گروه در بازدید از بافت تاریخی مراغه است. از نظر سنی، بیشترین سهم به گروه ۳۰ تا ۴۹ سال با ۴۷٪ برابر ۱۸۱ نفر تعلق دارد؛ گروهی که معمولاً بیشترین تمایل را به گردشگری فرهنگی و تجربه فضاهای تاریخی نشان می‌دهد. گروه ۱۸ تا ۲۹ سال نیز با ۲۸٪ (۱۰۸ نفر) نشان‌دهنده حضور قابل توجه گردشگران جوان است، در حالی که افراد ۵۰ سال و بیشتر حدود ۹۵ نفر (۲۵٪) را تشکیل می‌دهند. از نظر تحصیلات، اکثریت پاسخ‌گویان دارای تحصیلات دانشگاهی‌اند؛ ۱۵۸ نفر (۴۱٪) کارشناسی، ۱۱۹ نفر (۳۱٪) کارشناسی ارشد و ۴۲ نفر (۱۱٪) دکتری دارند که بیانگر سطح بالای آگاهی و حساسیت فرهنگی گردشگران نمونه است. حدود ۴۶ درصد (معادل ۱۷۶ نفر) برای نخستین بار به مراغه سفر کرده‌اند که این امر اهمیت مدیریت تجربه اولیه گردشگر را دوچندان می‌کند. از سوی دیگر، ۵۷ درصد معادل ۲۱۹ نفر با انگیزه «گردشگری تاریخی - فرهنگی» وارد شهر شده‌اند؛ موضوعی که به‌طور مستقیم ضرورت تقویت هویت تاریخی، بهبود منظر فرهنگی و ساماندهی فضاهای تاریخی شهر مراغه را تأیید می‌کند.

جدول ۳. آمار توصیفی گویه‌های تحقیق (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

بُعد	شاخص	انحراف معیار	میانگین	تعداد	درصد
هویت تاریخی	خوانایی تاریخی	۰٫۵۸	۳٫۹	۲۹۹ نفر	۷۸
	روایت هویتی	۰٫۶۱	۳٫۸	۲۸۴ نفر	۷۴
	تمایز هویتی	۰٫۶۳	۳٫۷	۲۷۳ نفر	۷۱
منظر فرهنگی	خوانایی منظر	۰٫۵۵	۴٫۰	۳۱۵ نفر	۸۲
	روایت فضایی	۰٫۵۸	۳٫۹	۲۹۱ نفر	۷۶
	انسجام بصری	۰٫۶۲	۳٫۸	۲۸۰ نفر	۷۳
تجربه گردشگری شهری	کیفیت تجربه فضا	۰٫۵۶	۳٫۹	۳۰۷ نفر	۸۰
	درگیری فرهنگی	۰٫۶۰	۳٫۷	۲۷۷ نفر	۷۲
	تصویر مقصد	۰٫۵۹	۳٫۸	۲۸۸ نفر	۷۵
نمادها و نشانه‌های شهری	نمادهای شهری	۰٫۶۵	۳٫۶	۲۶۹ نفر	۷۰
	نشانه‌گذاری فضا	۰٫۶۸	۳٫۵	۲۶۱ نفر	۶۸
	یکتایی مسیر	۰٫۶۹	۳٫۴	۲۵۳ نفر	۶۶

بررسی آمار توصیفی شاخص‌های مرتبط با هویت تاریخی، منظر فرهنگی، تجربه گردشگری و نمادهای شهری در جدول ۳ نشان می‌دهد که ادراک گردشگران نسبت به کیفیت کلی عناصر هویتی و منظر مراغه در سطح نسبتاً مطلوبی قرار دارد. در میان شاخص‌های بُعد هویت تاریخی، «خوانایی تاریخی» با میانگین ۳/۹ و «روایت هویتی» با میانگین ۳/۸ بالاترین ارزیابی را کسب کرده‌اند که بیانگر آن است که اکثر گردشگران توانسته‌اند عناصر تاریخی را در بافت شهر به خوبی تشخیص دهند و از روایت‌های فرهنگی و تاریخی ارائه‌شده در فضاهای شهری تصویری نسبتاً روشن دریافت کنند. «تمایز

هویتی» نیز با میانگین ۳/۷ نشان می‌دهد که شهر مراغه تا حد قابل توجهی توانسته است هویت مکانی خود را از سایر مقاصد متمایز سازد، هر چند انحراف معیار بالاتر آن (۰/۶۳) حکایت از ناهمگونی ادراکی میان گردشگران دارد. در بُعد منظر فرهنگی، شاخص «خوانایی منظر» با میانگین ۴/۰ و «انسجام بصری» با میانگین ۳/۸ نشان‌دهنده انسجام قابل قبول چشم‌اندازهای شهری و اتصال منظم عناصر تاریخی، طبیعی و مصنوع است. این موضوع به‌ویژه در محدوده‌های گنبدها، بازار قدیمی و مسیرهای پیاده‌محور بیشتر مشاهده شده است. شاخص «روایت فضایی» با میانگین ۳/۹ نیز نشان می‌دهد که گردشگران توانسته‌اند معنا و ساختار فضایی را از طریق بافت تاریخی درک کنند. در بُعد تجربه گردشگری، سه شاخص «کیفیت تجربه فضا» (۳/۹)، «تصویر مقصد» (۳/۸) و «درگیری فرهنگی» (۳/۷) نشان می‌دهند که تجربه ارائه‌شده به گردشگران نسبتاً مطلوب است؛ باین‌حال مقدار انحراف معیار بین ۰/۵۶ تا ۰/۶۰ بیانگر آن است که تجربه گردشگران کاملاً همگن نیست و نیاز به بهبود برخی خدمات وجود دارد. در بُعد نمادها و نشانه‌های شهری، میانگین شاخص‌ها پایین‌تر از سایر ابعاد است؛ «نمادهای شهری» (۳/۶)، «نشانه‌گذاری فضا» (۳/۵) و «یکتایی مسیر» (۳/۴) کمترین امتیاز را دارند و انحراف معیار نسبتاً بالاتر (۰/۶۸ تا ۰/۶۹) نشان می‌دهد که عملکرد این حوزه با انتظارات گردشگران فاصله دارد و باید به‌عنوان اولویت مدیریتی مورد توجه قرار گیرد.

جدول ۴. روایی - پایایی گویه‌های تحقیق (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

نتیجه	AVE	پایایی ترکیبی (CR)	آلفای کرونباخ	بُعد
پایایی و روایی تأیید شد	۰.۵۶	۰.۸۵	۰.۸۱	هویت تاریخی
پایایی و روایی تأیید شد	۰.۵۸	۰.۸۷	۰.۸۳	منظر فرهنگی
پایایی و روایی تأیید شد	۰.۵۵	۰.۸۴	۰.۸۰	تجربه گردشگری شهری
پایایی و روایی تأیید شد	۰.۵۲	۰.۸۲	۰.۷۸	نمادها و نشانه‌های شهری
پایایی کلی مناسب	—	—	۰.۸۵	کل پرسشنامه

نتایج روایی و پایایی ابزار پژوهش نشان می‌دهد که سازه‌های مرتبط با هویت تاریخی، منظر فرهنگی، تجربه گردشگری شهری و نمادهای شهری دارای انسجام مفهومی و آماری قابل قبول هستند و پرسشنامه توانسته است مفاهیم نظری تعریف‌شده را به‌صورت دقیق و پایدار اندازه‌گیری کند. مقدار AVE برای هر چهار بُعد بالاتر از آستانه ۰/۵ است و این نشان می‌دهد که گویه‌های هر شاخص توانسته‌اند بخش قابل توجهی از واریانس سازه اصلی خود را تبیین کنند. این مسئله از نظر مفهومی بیانگر آن است که گردشگران درک نسبتاً یکپارچه‌ای از عناصر هویت تاریخی، کیفیت منظر فرهنگی، تجربه گردشگری و نمادهای شهری داشته‌اند و ساختار ادراکی آن‌ها با مدل نظری پژوهش همساز بوده است. از سوی دیگر، مقادیر CR بالاتر از ۰/۸ نیز بیانگر آن است که مجموعه گویه‌ها برای هر بُعد، قابلیت تکرارپذیری و ثبات بالایی دارند و پراکندگی پاسخ‌ها در چارچوب منطقی و علمی قرار گرفته است. این موضوع در تحلیل‌های مبتنی بر IEFA اهمیت زیادی دارد، زیرا نشان می‌دهد عواملی که استخراج شده‌اند، ساختاری پایدار و قابل اتکا دارند و می‌توان آن‌ها را به‌عنوان پایه تحلیل اهمیت-عملکرد (IPA) به کار گرفت. آلفای کرونباخ نیز در همه ابعاد بالاتر از ۰/۷ است و نشان‌دهنده انسجام درونی و همبستگی مناسب بین گویه‌هاست؛ به‌ویژه در بُعد منظر فرهنگی که مقدار ۰/۸۳ نشان‌دهنده ادراک نسبتاً قوی و یکپارچه گردشگران از کیفیت تصویر بصری، روایت فضایی و انسجام منظر تاریخی شهر مراغه است. مطابقت رفتار آماری گویه‌ها با انتظارات نظری پژوهش نشان می‌دهد که ابزار طراحی‌شده توانسته است روابط میان هویت تاریخی، کیفیت روایت‌مندی فضا، تجربه گردشگری و نقش نمادها را در ذهن گردشگران به‌طور دقیق سنجش کند. این وضعیت مناسب روایی و پایایی باعث می‌شود که نتایج مرحله اهمیت-عملکرد (IPA) نیز بر پایه داده‌هایی معتبر شکل گیرد و شکاف میان اهمیت ادراک‌شده و عملکرد واقعی شاخص‌ها با دقت بالاتری تبیین شود. چنین چارچوبی امکان ارائه راهبردهای مدیریتی معنادار برای ارتقای کیفیت گردشگری شهری مراغه را فراهم می‌سازد.

جدول ۵. نتایج آزمون KMO و بارتلت (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

شاخص	مقدار	نتیجه
مقدار KMO	۰٫۸۴	کفایت نمونه‌گیری مناسب است
آزمون بارتلت (مقدار خی‌دو)	۱۲۳۵٫۷۶	ساختار همبستگی مناسب است
درجه آزادی	۶۶	—
سطح معناداری (Sig)	۰٫۰۰۰	معنادار؛ داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب هستند

نتایج آزمون کفایت نمونه‌گیری KMO با مقدار ۰/۸۴ نشان می‌دهد که داده‌ها از نظر همبستگی در سطح مناسبی قرار دارند و برای اجرای تحلیل عاملی اکتشافی مناسب هستند. همچنین آزمون بارتلت با مقدار خی دو ۱۲۳۵/۷۶ در سطح معناداری ۰/۰۰۰ تأیید می‌کند که ماتریس همبستگی میان گویه‌ها معنادار است و ساختار همبستگی مشاهده‌شده تصادفی نیست. بنابراین، داده‌های پژوهش شرایط لازم برای اجرای تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) را دارا هستند.

جدول ۷. واریانس تبیین شده عوامل استخراج‌شده (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس تبیین شده	درصد تجمعی
عامل اول	۴٫۲۱	۳۵٫۱	۳۵٫۱
عامل دوم	۲٫۰۸	۱۷٫۳	۵۲٫۴
عامل سوم	۱٫۶۴	۱۳٫۷	۶۶٫۱
عامل چهارم	۱٫۲۱	۱۰٫۱	۷۶٫۲

جدول ۸. بارهای عاملی برای هر شاخص (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

عامل	شاخص	بار عاملی
هویت تاریخی (عامل اول)	خوانایی تاریخی	۰٫۷۸
	روایت هویتی	۰٫۷۴
	تمایز هویتی	۰٫۶۹
منظر فرهنگی (عامل دوم)	خوانایی منظر	۰٫۸۱
	روایت فضایی	۰٫۷۶
	انسجام بصری	۰٫۷۳
تجربه گردشگری شهری (عامل سوم)	کیفیت تجربه فضا	۰٫۷۹
	درگیری فرهنگی	۰٫۷۲
	تصویر مقصد	۰٫۷۵
نمادها و نشانه‌های شهری (عامل چهارم)	نمادهای شهری	۰٫۶۸
	نشانه‌گذاری فضا	۰٫۶۵
	یکتایی مسیر	۰٫۶۲

بر اساس نتایج حاصل از تحلیل عاملی اکتشافی، ساختار مفهومی تحقیق در قالب چهار عامل اصلی سازمان یافته است که هر یک توانسته‌اند سهم قابل توجهی از واریانس کل داده‌ها را تبیین کنند. همان‌گونه که در جدول ۷ نشان داده شده است، مقدار ویژه عامل نخست برابر با ۴/۲۱ است و این عامل به‌تنهایی ۳۵/۱ درصد از واریانس کل را توضیح می‌دهد. این سطح از واریانس بیان می‌کند که مجموعه‌ای از شاخص‌ها به صورت قوی حول یک سازه مرکزی هم‌بسته‌اند و این سازه، همان هویت تاریخی شهر مراغه است. وجود چنین مقدار ویژه‌ای نشان می‌دهد که گردشگران در برخورد با بافت تاریخی شهر، الگوی ادراکی مشخص و منسجمی را تجربه می‌کنند و این ادراک نقش بنیادی در شکل‌دهی به تصویر ذهنی مقصد دارد.

عامل دوم با مقدار ویژه ۲/۰۸ و سهم ۱۷/۳ درصدی از واریانس، بیانگر آن است که منظر فرهنگی نیز به عنوان یک سازه مستقل، سهم معناداری در تبیین روابط میان شاخص‌ها دارد. در واقع، بخش قابل توجهی از تجربه گردشگران از طریق انسجام بصری، روایت فضایی و خوانایی منظر شکل می‌گیرد. این یافته نشان می‌دهد که منظر فرهنگی در مراغه تنها یک ظرف کالبدی نیست، بلکه ساختاری روایت‌محور است که کاربر را در مواجهه با فضا هدایت می‌کند.

عامل سوم با مقدار ویژه ۱/۶۴، معادل ۱۳/۷ درصد از واریانس را تبیین کرده و نشان‌دهنده نقش «تجربه گردشگری شهری» در شکل‌دهی ادراک‌های نهایی بازدیدکنندگان است. اهمیت این عامل در آن است که تجربه گردشگری صرفاً از تماس با کالبد حاصل نمی‌شود، بلکه ترکیبی از کیفیت تجربه فضا، درگیری فرهنگی و تصویر ذهنی از مقصد است. این یافته با ماهیت چندبعدی گردشگری فرهنگی در شهرهای تاریخی سازگار است.

چهارمین عامل نیز مقدار ویژه ۱/۲۱ و سهم ۱۰/۱ درصدی دارد. این عامل نشان می‌دهد که نمادهای شهری، نشانه‌گذاری و یکتایی مسیرها عناصر معناداری در ادراک گردشگران هستند. هرچند سهم این عامل نسبت به عوامل دیگر کمتر است، اما عبور مقدار ویژه آن از آستانه ۱، تأییدکننده نقش عملی نمادها در تسهیل جهت‌یابی و تقویت خوانایی مقصد است. با توجه به مجموع واریانس تجمعی ۷۶/۲ درصد، می‌توان نتیجه گرفت که چهار عامل اصلی توانسته‌اند ساختار ادراکی گردشگران نسبت به مراغه را با دقت بالا تبیین کنند و این میزان در مطالعات گردشگری - فضایی سطح بسیار مطلوبی به شمار می‌آید.

در ادامه، بررسی بارهای عاملی در جدول ۸ نشان می‌دهد که همه شاخص‌ها دارای بار عاملی بالاتر از ۰/۶ هستند و بنابراین هیچ‌یک حذف نشده‌اند. شاخص‌های مربوط به هویت تاریخی، شامل خوانایی تاریخی (۰/۷۸)، روایت هویتی (۰/۷۴) و تمایز هویتی (۰/۶۹)، نشان می‌دهند که گردشگران به‌خوبی توانسته‌اند وجوه تاریخی مراغه را شناسایی و معنا کنند. بارهای عاملی شاخص‌های منظر فرهنگی، خوانایی منظر (۰/۸۱)، روایت فضایی (۰/۷۶) و انسجام بصری (۰/۷۳) نیز نشان می‌دهد که منظر فرهنگی، نقشی مستقل و قوی در ادراک فضایی کاربران دارد.

در عامل سوم، بارهای عاملی شاخص‌های تجربه گردشگری بین ۰/۷۲ و ۰/۷۹ قرار دارد که نشان‌دهنده اهمیت بالای کیفیت تجربه، تماس فرهنگی و تصویر مقصد است. عامل چهارم نیز با بارهای عاملی معتبر در حدود ۰/۶۲ تا ۰/۶۸، نقش نمادهای شهری در تبیین تجربه گردشگران را تأیید می‌کند.

به‌طور کلی، ترکیب یافته‌های جدول‌های ۷ و ۸ نشان می‌دهد که مدل چهاربعدی استخراج‌شده از پشتوانه تجربی و آماری قوی برخوردار است و با ساختار نظری پژوهش کاملاً سازگار بوده و قابلیت اتکا برای تحلیل، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی گردشگری در شهر مراغه دارد.

تحلیل اهمیت و عملکرد (IPA)

جدول ۹. میانگین اهمیت و عملکرد شاخص‌ها در توسعه گردشگری مراغه (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

شاخص	اهمیت (میانگین)	عملکرد (میانگین)
خوانایی تاریخی	۴/۶	۳/۲
روایت هویتی	۴/۵	۳/۰
تمایز هویتی	۴/۳	۳/۱
خوانایی منظر	۴/۷	۳/۳
روایت فضایی	۴/۴	۳/۰
انسجام بصری	۴/۲	۳/۱
کیفیت تجربه فضا	۴/۵	۳/۴
درگیری فرهنگی	۴/۳	۳/۲
تصویر مقصد	۴/۶	۳/۵
نمادهای شهری	۴/۴	۲/۸
نشانه‌گذاری فضا	۴/۲	۲/۷
یکتایی مسیر	۴/۱	۲/۹

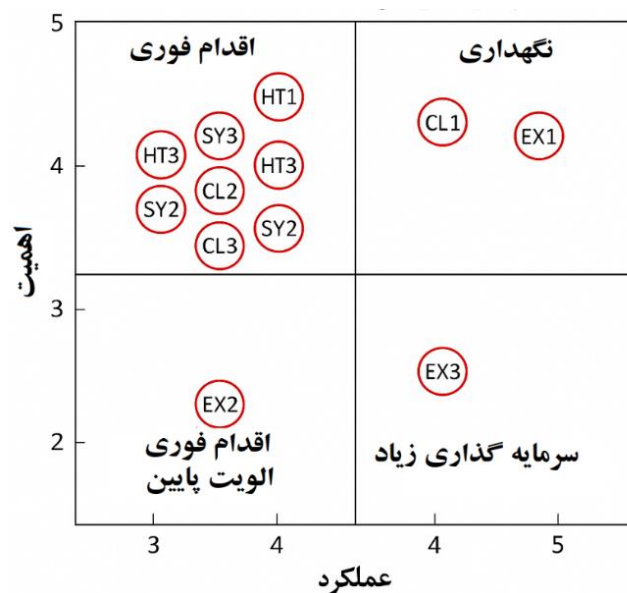
نتایج جدول ۹ که میانگین اهمیت و عملکرد دوازده شاخص اصلی نظام هویت تاریخی و منظر فرهنگی را در توسعه گردشگری شهری مراغه نشان می‌دهد، بیانگر آن است که گردشگران به‌طور کلی این شاخص‌ها را بسیار مهم می‌دانند، اما عملکرد شهر در اکثر آن‌ها پایین‌تر از سطح مطلوب قرار دارد؛ موضوعی که وجود شکاف جدی میان ظرفیت‌های

ادراکی مقصد و کیفیت واقعی تجربه گردشگری را آشکار می‌سازد. بالاترین میانگین اهمیت به شاخص‌های «خوانایی منظر» با مقدار ۴/۷، «خوانایی تاریخی» و «تصویر مقصد» با مقادیر ۴/۶ اختصاص یافته است که این امر نشان می‌دهد مخاطبان بیش از هر چیز به وضوح نشانه‌های تاریخی، انسجام بصری فضاها و کلیت تصویر شکل گرفته از مراغه توجه می‌کنند. در مقابل، میانگین عملکرد این شاخص‌ها به ترتیب ۳/۳، ۳/۲ و ۳/۵ بوده و بیانگر آن است که علی‌رغم ظرفیت‌های قوی هویتی و منظر، بهره‌برداری گردشگری هنوز نتوانسته است این ارزش‌ها را در سطحی تجربه‌پذیر و عینی برای گردشگران ارائه کند.

شاخص‌های «روایت هویتی» و «روایت فضایی» با اهمیت‌های ۴/۵ و ۴/۴ و عملکردهای ۳/۰، کمترین سطح عملکرد را در میان همه شاخص‌ها دارند. این موضوع نشان می‌دهد که پیوند میان روایت‌های تاریخی و نحوه روایت‌سازی فضاها، فرهنگی مراغه هنوز برای گردشگران به صورت ساختار یافته تجربه نمی‌شود. ضعف این دو شاخص، مستقیماً توان مقصد را در تبدیل ارزش‌های تاریخی به تجربه قابل‌درک کاهش می‌دهد. شاخص «نمادهای شهری» با عملکرد ۲/۸ و «نشانه‌گذاری فضا» با عملکرد ۲/۷ نیز پایین‌ترین امتیازها را به خود اختصاص داده‌اند که بیانگر کمبود عناصر هویت‌بخش، نبود نظام نشانه‌گذاری مؤثر و کمبود نشانه‌های شهری برای هدایت گردشگر است. این کاستی‌ها باعث می‌شود گردشگر نتواند مسیرهای تاریخی را با سهولت و درک کافی دنبال کند و تجربه پیوسته‌ای از فضاها، تاریخی داشته باشد.

در مقابل، شاخص‌های تجربه‌محور مانند «کیفیت تجربه فضا» و «تصویر مقصد» عملکرد نسبتاً بالاتری دارند و میانگین عملکرد آن‌ها به ترتیب ۳/۴ و ۳/۵ است. این امر نشان‌دهنده آن است که با وجود ضعف در روایت‌سازی و نشانه‌گذاری، خود فضاها، گردشگری به واسطه اصالت تاریخی و کیفیت محیطی، توانسته‌اند سطحی متوسط از رضایتمندی گردشگران را ایجاد کنند. با این حال، تداوم این وضعیت بدون تقویت عناصر هویتی و منظر، ممکن نیست.

در مجموع، مقایسه اهمیت و عملکرد شاخص‌ها در جدول ۹ نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از عناصر هویتی و منظر، مراغه در وضعیت «اهمیت بالا - عملکرد پایین» قرار دارند؛ یعنی دقیقاً همان ناحیه‌ای که تحلیل IPA آن را «نیازمند توجه فوری» معرفی می‌کند. بنابراین، یافته‌ها نشان می‌دهد که تقویت خوانایی تاریخی، بهبود روایت‌سازی فضا، افزایش انسجام بصری، سامان‌دهی نشانه‌های شهری و ارتقای نظام هدایت گردشگر از مهم‌ترین الزامات توسعه گردشگری شهری مراغه است.

شکل ۴. ماتریس اهمیت-عملکرد (IPA) شاخص‌های هویت تاریخی، منظر فرهنگی و تجربه گردشگری مراغه (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴)

این شکل ماتریس چهارگانه اهمیت-عملکرد (IPA) را برای دوازده شاخص پژوهش نشان می‌دهد. محور افقی بیانگر عملکرد واقعی هر شاخص از دید گردشگران و محور عمودی بیانگر اهمیت ادراکی آن‌ها است. نقاط نمودار، شاخص‌ها را

با کدهای لاتین نمایش می‌دهند که در چهار ناحیه اصلی قرار گرفته‌اند: «اقدام فوری»، «نگهداری»، «اولویت پایین» و «سرمایه‌گذاری زیاد». تجمع شاخص‌های مربوط به روایت‌پذیری تاریخی (HT2، HT3)، روایت فضایی و انسجام بصری (CL2، CL3) و همچنین نشانه‌های شهری (SY1، SY2، SY3) در ربع «اقدام فوری» نشان‌دهنده وجود شکاف جدی میان اهمیت بالا و عملکرد پایین این مؤلفه‌ها است. در مقابل، شاخص‌هایی مانند خوانایی تاریخی (HT1)، خوانایی منظر (CL1) و کیفیت تجربه فضا (EX1) در ناحیه «نگهداری» قرار گرفته‌اند که حاکی از عملکرد نسبتاً مناسب آن‌ها در کنار اهمیت بالا است. این ماتریس نشان می‌دهد که مهم‌ترین نیازهای مداخله‌ای در گردشگری مراغه مربوط به تقویت روایت‌پذیری، انسجام بصری و نظام نشانه‌گذاری فضاهای تاریخی است.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که سازه‌های هویت تاریخی و منظر فرهنگی نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی تجربه گردشگران از مراغه دارند، اما این ظرفیت ذاتی هنوز به‌صورت کامل در قالب تجربه قابل‌درک و منسجم بروز نیافته است. تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) بیان کرد که شاخص‌های مرتبط با خوانایی تاریخی، روایت هویتی، تمایز هویتی، خوانایی منظر، روایت فضایی، انسجام بصری، کیفیت تجربه فضا، درگیری فرهنگی، تصویر مقصد و نمادها و نشانه‌های شهری، ساختار ادراکی مشترکی را شکل می‌دهند که زیربنای تجربه گردشگری در بافت تاریخی را تشکیل می‌دهد. این سازه‌ها نشان می‌دهد که گردشگران درک شهر را نه فقط از طریق مشاهده عناصر کالبدی، بلکه از طریق ترکیب پیچیده‌ای از نشانه‌ها، روایت‌ها، پیوستگی فضایی و کیفیت تجربه زمینه‌ای شکل می‌دهند.

با این حال، نتایج ماتریس اهمیت-عملکرد (IPA) شکاف قابل توجهی میان اهمیت و عملکرد بسیاری از شاخص‌ها را آشکار ساخت. بخش بزرگی از شاخص‌ها در ناحیه «اقدام فوری» قرار گرفتند؛ جایی که اهمیت آن‌ها بالاست، اما عملکرد واقعی‌شان پایین‌تر از انتظار است. شاخص‌هایی مانند روایت هویتی (HT2)، روایت فضایی (CL2)، انسجام بصری (CL3)، تمایز هویتی (HT3)، نمادهای شهری (SY1)، نشانه‌گذاری فضا (SY2) و یکتایی مسیر (SY3) بیانگر آن هستند که گردشگران انتظار دارند مراغه تجربه‌ای سلسله‌وار، نشانه‌محور و هویت‌بخش ارائه دهد، اما شهر هنوز چنین تجربه‌ای را به‌طور کامل فراهم نکرده است. ضعف در روایت‌پذیری موجب می‌شود گردشگر نتواند رشته معانی تاریخی را در مسیر گردش خود دنبال کند، و فقدان نشانه‌های شهری و انسجام بصری باعث می‌شود بافت تاریخی در ذهن او به‌صورت جزیره‌ای و پراکنده ادراک شود. این وضعیت با نظریات گردشگری فرهنگی نیز همخوان است که بر نقش روایت، معنا و نظام نشانه‌ای شهر در شکل‌دهی تصویر مقصد تأکید دارند.

در مقابل، عملکرد مناسب برخی شاخص‌ها مانند خوانایی تاریخی (HT1)، خوانایی منظر (CL1)، کیفیت تجربه فضا (EX1) و تصویر مقصد (EX3) نشان می‌دهد که مراغه از منظر کالبدی و طبیعی دارای ظرفیت‌های درونی ارزشمند است. این ظرفیت ناشی از پیشینه کهن مراغه، وجود ابنیه تاریخی منحصربه‌فرد، معماری بومی و منظر فرهنگی پایدار در محورهای تاریخی است. گردشگران این بخش‌ها را به‌خوبی درک می‌کنند و احساس می‌کنند شهر زمینه لازم برای یک تجربه غنی را دارد. اما این تجربه، بدون سازوکارهای روایت‌محور و اتصال‌دهنده، کامل نمی‌شود.

یافته‌ها از منظر کاربردی نشان می‌دهد که مدیریت گردشگری مراغه باید بر تقویت روایت‌پذیری، ایجاد شبکه روایت فضایی، افزایش انسجام بصری، بازتعریف نمادهای شهری و طراحی نظام نشانه‌گذاری مؤثر تمرکز کند. این عناصر همان مؤلفه‌هایی هستند که در بیشتر مقاصد گردشگری تاریخی موفق، محور اصلی تجربه بازدیدکننده را تشکیل می‌دهند. از آنجا که اهمیت تمام شاخص‌ها بالاست، و هیچ شاخصی در ربع «اهمیت پایین» قرار ندارد، می‌توان نتیجه گرفت که از نظر گردشگران، همه ابعاد هویتی و منظر برای تجربه مقصد ضروری‌اند و تنها مسئله اصلی، کیفیت و انسجام ارائه آن‌هاست.

در مجموع، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مراغه ظرفیت تبدیل شدن به یکی از مقاصد مهم گردشگری فرهنگی در شمال غرب کشور را دارد، اما این ظرفیت زمانی فعال می‌شود که عناصر تاریخی و منظر نه صرفاً به‌عنوان ابنیه، بلکه

به‌عنوان «روایت زنده» سازمان‌دهی شوند. این یافته‌ها مسیر روشنی برای برنامه‌ریزان شهری، میراث فرهنگی و فعالان گردشگری ترسیم می‌کند: تقویت روایت، نشانه‌گذاری، انسجام بصری و هویت‌مندی فضا، کلید ارتقای تجربه گردشگران مراغه است.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که ادراک گردشگران از هویت تاریخی و منظر فرهنگی مراغه در سطح «اهمیت» بسیار بالاست، اما این اهمیت به‌صورت متوازن در عملکرد واقعی فضاهای شهری بازتاب نیافته است. این شکاف میان اهمیت و عملکرد، نه یک پدیده تصادفی، بلکه بازتابی از نحوه سازمان‌دهی تجربه گردشگری در شهرهای تاریخی است. نتایج توصیفی نشان داد شاخص‌هایی مانند خوانایی تاریخی، خوانایی منظر و کیفیت تجربه فضا دارای میانگین‌های نسبتاً بالا هستند که بیانگر آن است که گردشگران توانسته‌اند عناصر تاریخی و کلیت منظر شهری مراغه را تشخیص دهند. با این حال، تحلیل اهمیت-عملکرد آشکار ساخت که همین شاخص‌ها، علی‌رغم اهمیت بسیار بالا، از نظر عملکرد در سطحی پایین‌تر از انتظار قرار دارند. این الگو با یافته‌های پژوهش‌هایی که بر تفاوت میان «ظرفیت هویتی» و «کیفیت تجربه مدیریت‌شده» در شهرهای تاریخی تأکید دارند هم‌خوانی دارد. برای مثال، نتایج پژوهش Hu و همکاران (۲۰۲۴) نشان داد که در مقاصد تاریخی، بسیاری از عناصر میراثی دارای اهمیت ادراکی بالا هستند اما به دلیل ضعف در روایت‌سازی و تفسیر فضایی، عملکرد آن‌ها در تجربه گردشگر پایین ارزیابی می‌شود. به‌طور مشابه، Rosário و همکاران (۲۰۲۴) در مطالعه لیسبون نشان دادند که نبود پیوند معنادار میان عناصر تاریخی و مسیر تجربه گردشگری، موجب شکل‌گیری شکاف اهمیت-عملکرد می‌شود؛ نتیجه‌ای که با وضعیت مشاهده‌شده در مراغه تطابق مستقیم دارد.

در این پژوهش، بیشترین شکاف‌ها مربوط به شاخص‌های روایت هویتی، روایت فضایی و انسجام بصری است. این یافته نشان می‌دهد که گردشگران انتظار تجربه‌ای داستان‌مند، پیوسته و قابل دنبال کردن دارند، اما فضاهای شهری مراغه هنوز نتوانسته‌اند این انتظار را به تجربه‌ای منسجم تبدیل کنند. این نتیجه با دیدگاه‌های نظری مطرح‌شده در پژوهش Liu و Jiang (۲۰۲۴) هم‌راستا است که بیان می‌کنند تجربه گردشگری در بافت‌های تاریخی زمانی معنادار می‌شود که فضا بتواند روایت را به‌صورت تدریجی و خوانا منتقل کند. در غیاب چنین روایتی، عناصر تاریخی به‌صورت منفک و جزیره‌ای درک می‌شوند؛ وضعیتی که در نتایج این پژوهش نیز به‌وضوح مشاهده می‌شود. از سوی دیگر، عملکرد پایین شاخص‌های نمادهای شهری، نشانه‌گذاری فضا و یکتایی مسیر نشان می‌دهد که نظام هدایت و نشانه‌های شهر نتوانسته است نقش واسط میان هویت تاریخی و تجربه گردشگر را ایفا کند. این یافته با نتایج Patria و همکاران (۲۰۲۴) و Guo و همکاران (۲۰۲۵) هم‌خوان است که تأکید می‌کنند نمادها و نشانه‌های شهری زمانی مؤثرند که بتوانند معنا، جهت و روایت را هم‌زمان منتقل کنند. در مراغه، اگرچه نمادهای بالقوه وجود دارد، اما ضعف در سازمان‌دهی و بازنمایی آن‌ها باعث شده است نقش آن‌ها در تجربه گردشگری کم‌رنگ‌تر از انتظار باشد. در مقابل، شاخص‌هایی مانند کیفیت تجربه فضا و تصویر مقصد عملکرد نسبتاً بالاتری نسبت به سایر شاخص‌ها دارند. این موضوع نشان می‌دهد که اصالت تاریخی، کیفیت کالبدی و فضای عمومی شهر توانسته است سطحی از رضایت گردشگران را ایجاد کند. این یافته با پژوهش‌های Soleimani و Fanni (۲۰۲۱) و Abroumand Azar و همکاران (۲۰۲۲) هم‌راستا است که نشان می‌دهند فضاهای تاریخی اصیل، حتی در غیاب مدیریت پیشرفته گردشگری، می‌توانند تجربه‌ای اولیه و مثبت برای بازدیدکنندگان فراهم آورند. با این حال، همان‌گونه که پژوهش حاضر نشان می‌دهد، این تجربه اولیه بدون تقویت روایت، نشانه‌گذاری و انسجام فضایی، به تجربه‌ای ماندگار و رقابتی تبدیل نخواهد شد.

در مجموع، مقایسه یافته‌های این پژوهش با مطالعات پیشین نشان می‌دهد که مسئله اصلی گردشگری شهری مراغه نه کمبود عناصر هویتی و تاریخی، بلکه ضعف در تبدیل این عناصر به تجربه‌ای روایت‌محور، منسجم و قابل دنبال کردن است. این نتیجه با ادبیات جدید گردشگری شهری هم‌خوان است که تأکید دارد موفقیت مقاصد تاریخی در گرو مدیریت شکاف میان اهمیت ادراکی و عملکرد واقعی عناصر فضایی است. بنابراین، یافته‌های این پژوهش ضمن تأیید نتایج

مطالعات پیشین، نشان می‌دهد که مراغه نمونه‌ای روشن از شهری است که ظرفیت هویتی بالایی دارد، اما برای ارتقای جایگاه گردشگری خود نیازمند بازآرایی تجربه فضایی و تقویت سازوکارهای روایت و نشانه‌گذاری است. با توجه به یافته‌های تحقیق پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

۱. با توجه به شکاف بالای اهمیت و عملکرد در شاخص‌های روایت هویتی و روایت فضایی، ضروری است سازمان‌دهی گردشگری مراغه به سمت تقویت روایت‌محوری و پیوستگی فضایی عناصر تاریخی هدایت شود.
۲. عملکرد ضعیف نمادهای شهری و نشانه‌گذاری فضا نشان می‌دهد که طراحی یک نظام یکپارچه هدایت و نشانه‌گذاری مبتنی بر هویت تاریخی شهر باید در اولویت مداخلات قرار گیرد.
۳. با توجه به اهمیت بالای خوانایی منظر و انسجام بصری و عملکرد متوسط آن‌ها، بهبود کیفیت منظر شهری از طریق کاهش اغتشاش بصری و تقویت هماهنگی عناصر کالبدی توصیه می‌شود.
۴. حفظ و تقویت شاخص‌های دارای عملکرد مناسب، به‌ویژه کیفیت تجربه فضا و تصویر مقصد، از طریق افزایش درگیری فرهنگی گردشگران ضروری است.

سپاسگزاری: مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری می‌باشد. بدین وسیله از همکاری مشارکت‌کنندگان در این مقاله که سهم موثری در جمع‌آوری داده‌ها داشته‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود.

حامی مالی: بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش: همه نویسندگان، در نگارش و تنظیم مقاله حاضر نقش و سهم برابر دارند.

تضاد منافع: نویسندگان اعلام می‌دارند هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

پی‌نوشت

¹ API

References

- Abroumand Azar, P., Akbari namdar, S. and Valizadeh, N. 2023. The role of cultural tourism in reviving socio-cultural values of Tabriz historical market. *urban tourism*, 9(4), 121-135. <https://doi.org/10.22059/jut.2022.333807.977>. (In Persian)
- Alereza Amiri, S., habib, F. and zabihi, H. 2020. Identification and Prioritization of City Identity Criteria Based on Primary and Secondary Mental Image of Tourists (Experimental Study: Babolsar City). *Journal of Tourism and Development*, 9(4), 185-198. <https://doi.org/10.22034/jtd.2020.196383.1791>. (In Persian)
- Azar, A., and Saedi, R. 2023. *Feasibility study of health tourism capacities in the city of Maragheh with an emphasis on sustainable urban development*. Planning and Development of Urban Environment, 3(10), 35-50. <https://doi.org/10.30495/juepd.2023.1978929.1140>. (In Persian)
- Cao, Z., Mustafa, M., and Mohd Isa, H. M. 2025. Balancing priorities: An importance-performance analysis of architectural heritage protection in China's historical cities. *Frontiers of Architectural Research*, 14(4), 928-945. <https://doi.org/10.1016/j.foar.2024.11.001>
- Cranmer, E. E., Tom Dieck, M. C., and Jung, T. (2023). *The role of augmented reality for sustainable development: Evidence from cultural heritage tourism*. Tourism Management Perspectives, 49, 101196. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2023.101196>.
- Guo, S., Jang, K. M., et al. 2025. Urban visual uniqueness: A landmark-free framework to quantify city's identity and distinctiveness from everyday scenes. *Computers, Environment and Urban Systems*, 122, 102351. <https://doi.org/10.1016/j.compenvurbsys.2025.102351>.
- Hu, Y., Lin, F., Dong, Q., and Ahn, Y.-J. 2024. Exploring cultural and heritage attributes at Mount Yunqiu, China, using importance-performance analysis. *Sustainability*, 16(13), 5431. <https://doi.org/10.3390/su16135431>.
- Jiang, S., and Liu, J. 2024. Comparative study of cultural landscape perception in historic districts from the perspectives of tourists and residents. *Land*, 13(3), 353. <https://doi.org/10.3390/land13030353>.

- Kalla, M., and Metaxas, T. 2024. Cultural and heritage tourism, urban resilience, and sustainable development: Comparative analysis of the strategies of Athens and Rome. *Journal of Sustainability Research*, 6(4), e240073. <https://doi.org/10.20900/jsr20240073>
- Li, Z., and Kluensuwan, P. 2024. Interpretation and innovation of traditional cultural symbols in urban tourism landscape design. *Educational Administration: Theory and Practice*, 30(5), 1704–1714. <https://doi.org/10.53555/kuey.v30i5.3152>.
- Lv, D., Qin, S., Sun, R., Jiang, X., Cheng, R., and Sun, W. 2025. The Impact of Natural and Cultural Landscape Quality on Attachment to Place and the Intention to Recommend Tourism in a UNESCO World Heritage City. *Land*, 14(7), 1405. <https://doi.org/10.3390/land14071405>.
- Mandanipour, Y. and Heydari, A. A. 2024. The role of urban elements and symbols in the development of urban tourism. (e199921). *Environmental science and geography*, 9(1), e199921. https://www.geo2.ir/article_199921.html?lang=en. **(In Persian)**
- Patria, A. H. A., Hussain, M. R. M., and Tukiman, I. 2024. Cultural imageability on urban identity: A systematic literature review. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 8(16), 57–67. <https://doi.org/10.47772/IJRIS.2024.816SCO004>.
- Rosário, J. F. do, Severino, F. S., Nunes, S., Raposo Santos, Z., Costa, T., and Calisto, M. L. 2024. An Importance–Performance Analysis approach to a tourism destination: The case of Lisbon Metropolitan Area, Portugal. In *Proceedings of the 7th International Conference on Tourism Research 2024* (82–91). <https://doi.org/10.34190/ictr.7.1.2098>.
- Rozman Cafuta, M. 2022. Framing the tourist spatial identity of a city as a tourist product. *International Journal of Tourism Cities*, 10(1), 39–52. <https://doi.org/10.1108/IJTC-06-2022-0151>.
- Sami, E., karbasi, P., Vaezi, M. and Derakhshani, K. 2023. The Evaluation of Knowledge-based Urban Developmental Potentials in Tourism (Case Study of the Township of Maragheh). *Geography (Regional Planning)*, 13(50), 380-390. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2023.289545.3125>. **(In Persian)**
- Sarvar, H., Kashani Asl, A. and Salahi, V. 2025. Urban Tourism Development strategies of Maragheh with Emphasis on Urban symbols and signs. *Geographical Engineering of Territory*, 8(4), 119-142. <https://doi.org/10.22034/jget.2023.391075.1484>. **(In Persian)**
- Sheikhinasab, M, Azani, M, Mehdi Momeni, M. M. and Mohammadi Dehcheshmeh, M. 2021. The Analysis of Factors Affecting the Reconstruction of Historical Textures from the Perspective of Tourism Development. *Geography and Urban Space Development*, 8(1), 123-144 <https://doi.org/10.22067/jgusd.2021.48366.0>. **(In Persian)**
- Soleymanian, S. and Fanni, Z. 2021. Assessing the Affecting Factors on Tourism in the Historical Context with the Approach of Culture- Base Regeneration (Case Study: Babolsar city). *Tourism Management Studies*, 16(53), 265-292. <https://doi.org/10.22054/tms.2021.51575.2301>. **(In Persian)**
- Song, H., Chen, J., and Li, P. 2025. *Decoding the cultural heritage tourism landscape and visitor crowding behavior from the multidimensional embodied perspective: Insights from Chinese classical gardens*. *Tourism Management*, 110, 105180. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2025.105180>
- Torabi, Z.-A., Rezvani, M. R., Hall, C. M., Davani, P., and Bakhshaei, B. (2025). Place identity and environmental conservation in heritage tourism: Extending the theory of planned behavior to Iranian rural heritage villages. *Tourism and Hospitality*, 6(3), 150. <https://doi.org/10.3390/tourhosp6030150>.
- Tüzel, F., and Pirselimoglu Batman, Z. 2025. User satisfaction-based landscape planning in historical city centers: Bursa-Turkey. *Humanities and Social Sciences Communications*, 12, 1589. <https://doi.org/10.1057/s41599-025-05967-6>
- UNESCO, UN Tourism, and UN-Habitat. 2024–2025. *Urban Solutions: Culture-driven sustainable urban tourism*. UNESCO.
- Varesi, H, Vazin, N. and Azimi Kohanjani, M. 2023. The Impact of City Identity Factors on Tourism Development the Case Study of Shiraz city. *urban tourism*, 10(3), 15-31. <https://doi.org/10.22059/jut.2023.350827.1080>. **(In Persian)**
- Wu, Y., Xu, J., Xiang, H., and others. 2025. *Historical culture and tourist perception: A social network analysis of spatial structure and auspicious symbolism in Minnan village*. *NPJ Heritage Science*, 13, 214. <https://doi.org/10.1038/s40494-025-01784-x>
- Zeynali Azim, A, Moosavi, M, Zarbakhsh, F. and Mostafazadeh Bazargan, A. 2025. Investigating the Impact of Ethnic Tourism on Sustainable Tourism in Terms of Tourism Development in Tabriz City. *Human Ecology*, 3(9), 665-684. <https://doi.org/10.22034/el.2025.499874.1046>. **(In Persian)**